

הערות לחקיקה

הערה לפרשנות סעיף 3(ב) לפקודת ביטוח רכב מנועי [נוסח חדש], תש"ל—1970

מאת

צחי ענבר *

מבוא

1. אחת השאלות הנדונות, תוך חילוקי דעות, בספרות העוסקת בחוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, תשל"ה—1975, היא: האם נהנה המבוטח אישית מכל אותן זכויות יתר, שמהן נהנה צד ג' ? וביתר פירוט: מה דינו של נוהג, אשר נפגע בתאונת דרכים בעת שהפר הוראה מהוראות הפוליסה, הפרה, אשר אין להעלותה, לפי מצוות המחוקק, כלפי צד ג' ? האם דינו כצד ג', או שמא מכריעות לגביו הוראות החוזה — הוא הפוליסה ?¹

כל תשובה לשאלה זו מחייבת הכרעה כפולה: ראשית, האם ראוי, מבחינת שיקולי מדיניות משפטית, להגות את המבוטח אישית מאותן הגנות ? שנית, האם ניתן, מבחינה פרשנית פורמאלית, לדחוס את התשובה, שקיבלנו לשאלה הראשונה, לתוך לשון החוק והפקודה ?²

2. בשאלה הראשונה חלוקות הדעות: מחד גיסא, יש הגורסים, כי "אין כל הצדקה כי המבוטח אישית, הנהנה מהנחה בדמי הביטוח, עקב ההגבלות בפוליסה, יוכל לתבוע לאחר מכן זכויות, על אף התעלמותו מן ההגבלות, שלהן נתן את הסכמתו המפורשת." ; מאידך גיסא, יש האוחזים בדעה, כי פרשנות, שתשלול הגנות אלה מן המבוטח, תרע את מצבו לעומת צדדים שלישיים בחוק, ותיצור אפליה לא סבירה, שכן, לולא הביטוח האישי, היה אף נוהג כזה בבחינת צד ג' הנהנה מן ההגנות.⁴

* תלמיד השנה השלישית בפקולטה למשפטים, האוניברסיטה העברית בירושלים.
1 ראה: י' אנגלרד, פיצויים לנפגעי תאונות דרכים (ירושלים, תשל"ט) 52—53; מור, "פקודת כלי רכב מנועי [נוסח חדש] — לאור תקונה על ידי חוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים תשל"ה—1975" הפרקלים לא (תשל"ח) 440, 454—456; פ' גולדשטיין, ביטוח נפגעי תאונות דרכים (תל-אביב, תשל"ח) 161—167; פ' גולדשטיין, "ביטוח חבות" ו'ביטוח אישי" משפטים ח (תשל"ח) 261, 272—277. הבעיה טרם נדונה בפסיקה.
2 פקודת ביטוח רכב מנועי [נוסח חדש], תשל"ל—1970, סעיפים 13, 14, 15, 19.
3 אנגלרד, שם, 53—54. והשווה: מור, שם, 455—456. וראה שם ביתר פירוט.
4 גולדשטיין, 163. והשווה: אנגלרד, 54, בהערת-שוליים 15. דעתו של אנגלרד בהערת שוליים 15 שנויה במחלוקת, ואנו נמשיך בהנחה, כי תביעת נוהג שאינו מבוטח כלפי הנוהג

3. ברשימה זו לא נעסוק בעימות שיקולים אלה, ואחרים⁵, המשמשים בסוגיה. הדברים כתובים עלי ספר, ונתונים לשיפוטו הערכי של כל אחד ואחד. בחרנו לענות דווקא בשאלה השנייה, דהיינו: בפרשנות הפורמאלית, שניתנה בספרות, לסעיפי החוק הפקודה. בשורות הבאות נסקור, אפוא, פרשנות זו, נבקרה, ונציע דרך פרשנות חדשה, המספקת, לדעתנו, פתרון הולם לסוגיה.

הפרשנות "המקובלת"

4. המלומדים, שעסקו בנושא, מציגים, רובם ככולם, את הבעייתיות, מן הבחינה הפרשנית-הפורמאלית, כדלקמן: הוראות סעיפים 13, 14, 15, ו-19 לפקודת הביטוח לא תוקנו במפורש עם תיקון פקודת הביטוח על-ידי סעיף 18 לחוק הפיצויים. סעיפים אלה דנים במפורש ב"חבות טעונת ביטוח". ואילו החבות היחידה בסעיף 3 לפקודה, שיש לכסותה, היא זאת שבסעיף קטן (א) (1) שלו, היינו: ביטוח האחריות. זאת ועוד: כותרות הסעיפים מדברות על תנאים והגבלות, שאין להם תוקף כלפי צד שלישי.

התוצאה היא, אפוא, שלכאורה לא נהנה המבוטח אישית מן ההגנות. אך ספק מתעורר לאור לשונו של סעיף 3(ב) לפקודה, הקובע, כי "המבוטח בביטוח לפי סעיף קטן (א) (2) יהא זכאי לפיצוי כפי שהיה זכאי לקבל נפגע אחר לפי החוק". השאלה היא: האם הסעיף דן בשוויון זכאות לפי החוק — שאז לא ייחנה המבוטח אישית מן ההגנות, המוקנות בפקודה — או, שמא דן הסעיף בשוויון זכאות הן לפי החוק והן לפי הפקודה — שאז ייחנה הלה מן ההגנות.⁶ מור ואנגלרד מעדיפים את האפשרות הראשונה.⁷ גולדשטיין מבכר את האפשרות השנייה.⁸ אך, כאמור, המחלוקת היא סביב פירושו של סעיף 3(ב) לפקודה, ולא סביב עצם הפנייה אליו. לשון אחר: הכל מסכימים, כי הפתרון נעוץ בפירוש שיינתן לסעיף זה.

הביקורת

5. לדעתנו, העמדת הבעיה בצורה דלעיל בטעות יסודה. היא מתעלמת משאלת מפתח: סעיף 3(ב) משווה את "המבוטח בביטוח לפי ס"ק 3(א) (2)" לנפגע אחר. אך, האם נוהג, שהפר הגבלה או תנאי בפוליסה, הוא "מבוטח" בכלל? במלים אחרות, השאלה היא: האם התנאי, המבוטח בביטוח לפי ס"ק (א) (2), מתמלא, ובלבד שאתה אוהז בדיך פיסת נייר המכונה "פוליסת ביטוח", או רק כאשר אתה אוהז פוליסה, המכסה את האירוע אשר בגינו נתבעים פיצויים?

5 ראה שיקולים אלה במקורות הנזכרים לעיל, בהערה 1.

6 ראה: אנגלרד, 52-53; מור, 454; גולדשטיין, ביטוח נפגעי תאונות דרכים, 161; גולדשטיין, "ביטוח תבות" ו"ביטוח אישי" (לעיל, הערה 1), 273-271.

7 אנגלרד, שם; מור, שם.

8 גולדשטיין, ביטוח נפגעי תאונות דרכים, 164, בסברו כי תביעת נוהג שאינו מבוטח נגד הנוהג האחר אינה אפשרית.

6. לדעתנו, האפשרות השנייה היא הנכונה. אין להקנות למונח "מבוטח" משמעות ערטילאית. השאלה אם נוהג הוא "מבוטח" מתעוררת, כאשר הנוהג נפגע בתאונה ודורש פיצויים מכוח הפוליסה שבידיו⁹, ובמצב דברים זה, הדעה המקובלת היא, כי "הפרת תנאי הפוליסה — כמוה כהעדר בטוח"¹⁰. ועוד: "אם תגרוס, כי נוהג כזה מבוטח, הרי שאין מעיקרא עוד תוקף לכל החריגים ולהגבלות השמוש בפוליסות הביטוח. וזהו פרשנות בלתי סבירה, וגם המחוקק, ביוצרו את מוסד 'הקרן', יצא מן ההנחה, כי יש תוקף לחריגים ולהגבלות שבפוליסה"¹¹.
7. כל זאת, כאשר מדובר בהפרת תנאי בפוליסה, שהמבטח אינו מנוע מלהסתמך עליה. אולם, כאשר מדובר בהפרת תנאי, שסעיפי פקודת הביטוח מונעים מן המבטח מלעורר טענת פטור לגביה, ייראה הנוהג כ"מבוטח", למרות ההפרה. הוראות חוק אלו מעניקות לנפגע הגנה, והפוליסה מכסה את האירוע אשר בגינו נתבעים פיצויים, למרות ההפרה האמורה.
8. לאור דברים אלה מזדקר לעין המעגל השוטח שאליו נקלעים, כשבאים לעשות שימוש בסעיף 3(ב) לפקודת הביטוח: תהיה זו טעות להגיד, כפי שמגיחים כל המלוצים, כי הנוהג כעסקינן מבוטח, שכן הוא מבוטח רק אם הוא נהנה מן ההגנות. אולם השאלה: האם הוא נהנה מן ההגנות? היא השאלה, שאותה הם רוצים לברר, כאשר הם מציחים, כי הוא מבוטח. בקיצור: אותם מלומדים מניחים את מה שהם רוצים להוכיח (או ביתר דיוק: לברר).
9. נמצא, לדעתנו, כי אין מקום לאותו גדר ספקות, שדובר עליו בפסקה 4 לעיל, שכן אין כלל אפשרות לפנות, בשלב זה, לסעיף 3(ב) לפקודה. להלן נבחן אפשרויות אחרות לפתרון.

אפשרויות לפתרון הבעיה

10. אפשרות אחת היא להקנות משמעות מכרעת לעובדת אי תיקון סעיפי פקודת הביטוח, הדינים ב"חבות טעונת ביטוח", ולכותרות סעיפים אלה, הדנות "בתנאים והגבלות שאין להם תוקף כלפי צד ג'". תוצאות פירוש זה: הנוהג אינו נהנה מההגנות¹².

9 או כאשר הוא "נתפס" בידי שוטר, וגם במקרה כזה הדין כמתואר לעיל.

10 אנגלרד, 56, בהערת שוליים 6.

11 הכוונה לסעיף 12(א)(2) לחוק, ראה גולדשטיין, ביטוח נפגעי תאונות דרכים, 198—199. לאור דברים אלו, לא ברור לנו מדוע משאיר גולדשטיין את הטיעון, כי נוהג כזה אינו מבוטח, "בצריך עיון". וראה שם. את האמור אצלנו כאן ניתן להמחיש בעזרת הדוגמה הבאה: ראובן (הנוהג) הפר תנאי בפוליסה, והמבטח רשאי להעלות טענת פטור (שכן, ההפרה אינה נכנסת לגדר סעיפים 13, 14, 15, 19 לפקודה). ראובן לא יקבל פיצויים מן המבטח. אולם, אם נגרוס, כי הוא "מבוטח", יהא זכאי לפנות לקרן, כשם שהיה זכאי לעשות כן כל נפגע אחר במצב זה (סעיף 3(ב) לפקודה). תוצאה זו אינה מקובלת על המלומדים. ראה, למשל, אנגלרד, 56, בהערת שוליים 6. הא ראה, כי אייכסטיי ביטוחי, כמוהו כהעדר ביטוח.

12 השווה: אנגלרד, 52—53. וראה פסקה 4 לעיל.

11. יחד עם זאת, ברצוננו להצביע על דרך פרשנות אחרת, שתאפשר לגורסים, כי ראוי להנות את הנוהג מן ההגנות, לדחוס זאת לסעיפי החוק. אכן, הסעיפים בפקודה דנים ב"חבות טעונת ביטוח". אולם, יש מקום, לדעתנו, לטענה, כי הביטוח האישי, שהוא כידוע ביטוח חובה¹³, מכסה את חבותו של הנוהג הפוגע כלפי הנוהג האחר.
12. והרי דרך ההנמקה: סעיף 2(א) לחוק הפיצויים מכסה, כפשוטו, גם סיטואציה שבה נפגע נוהג על-ידי נוהג אחר¹⁴. אמנם, סעיף 3 לחוק עוסק "בתאונה בה מעורבים מספר כלי רכב", אך אין לצמצם באמצעותו את תחולתו של סעיף 2(א)¹⁵. כך, כאשר פוגע נוהג בנוהג אחר, וגורם לו "נזק גוף", הוא חייב לפצותו. אלא שהמחוקק, במטרה לפשט את ההליכים, ולהקל על הנוהג, שנפגע, הפנה את האחרון למבטחו האישי¹⁶. ניתן אפוא לומר, כי לנוהג הפוגע קמה "חבות מהותית" כלפי הנפגע, כשהדרך המעשית, למימושה של חבות זו, היא באמצעות פנייה למבטח האישי. כלשונו של ד"ר גולדשטיין: "נפגע על פי החוק יכול להיות גם הנוהג עצמו. אך עם זאת, נקבע בפקודה הסדר תביעת נגד מבטחו הוא, ולא נגד מבטחו של הנהג הפוגע, כך שמבחינה מעשית, מוסדר שפוי בפועל בפקודת הביטוח"¹⁷.
- אכן, אם בוחנים את הדברים מזווית ראייה זו, כי אז פוליסת ביטוח החובה האישי מכסה את "חבותו המהותית" של הנוהג הפוגע. במלים אחרות: הפיצויים שישתלמו לנפגע יהיו בגינה של "חבות טעונת ביטוח". לאור מסקנת זו כלל לא היה על המחוקק לשנות את המונח "חבות טעונת בטוח" שבסעיפי הפקודה.
13. אנו מודים, כי פרשנות זו דחוקה קמעה, אך נראה לנו שזוהי הדרך היחידה שבה ניתן להנות את הנוהג מן ההגנות שבפקודה. יתרונן הבולט של הפירוש שהוצע לעיל הוא בכך, שהוא מאפשר לנו להנות רק נוהג שנפגע על-ידי נוהג אחר, ונד בבד — לשלול את ההגנות מנוהג שנפגע בתאונה עצמית¹⁸.
14. כך או אחרת, נבהיר, כי רק בשלב זה, במידה שייקבע כי הנוהג נהנה מן ההגנות, אנו נזקקים לסעיף 3(ב) לפקודת הביטוח. כעת ברור, כי אנו עוסקים "במבטוח", למרות שהופרו תנאי הפוליסה. סעיף 3(ב) משווה, אפוא, את אופן הישוב הפיצויים, ואת הקריטריונים לזכאות, לאלה של נפגע אחר לפי החוק.

13 סעיפים 2 ו-3 לפקודת הביטוח.

14 "אין ההוראה בסעיף קובעת, או מבחינה, דבר לעניין זהותו של הנפגע, ואין מניעה שיהיה זה גם נוהג אחר שנפגע". גולדשטיין, ביטוח נפגעי תאונות דרכים, 90.

15 ראה גם אנגלרד, 84, שדבריו שם ניתנים לאימוץ בענייננו.

16 משהחלה אחריות מוחלטת בחוק הפיצויים, מה טעם בתביעת נוהג אחד נגד מבטחו של הנוהג השני? והרי "הכל יודעין שאינו דומה משא ומתן עם חברת הביטוח שבטחה אותך, את בני ביתך, ואת העסק שלך ושל ידידיך, של חבריך לעבודה, לבין משא ומתן עם חברת הביטוח שאין כל קשר בינך ובינה...". — דברי שר המשפטים בהצגת הצעת החוק בכנסת, דברי הכנסת, מושב רביעי, ישיבה תנ"ב, 4000, 4003.

17 גולדשטיין, ביטוח נפגעי תאונות דרכים, 90. ההדגשות שלנו.

18 גולדשטיין מגיע לתוצאה אחרת, שכן הוא מסתמך על סעיף 3(ב) לפקודה. תוצאה, שהגיעה את גולדשטיין לטענה הדחוקה, כי הסיטואציה של תאונה עצמית אינה מכוסה על-ידי הביטוח האישי. ראה שם, 91 ואילך. וראה גם אנגלרד, 50, הערת שוליים 1, הקובע, בצדק, כי טענה זו משוללת יסוד.